

סנהדרין סב ADDENDUM

בענין: מתעסק ושכן נהנה

משה שווערד

א. תוספות מסכת סנהדרין דף סב עמוד ב ד"ה להגביה את

להגביה את התלוש וחתך את המחובר - פ"ה דכתיב אשר חטא בה כדדרישין בפרק ספק אכל (כריתות דף יט.) פרט למתעסק וקשה למה ליה לשמואל במתעסק בשבת טעמא דמלאכת מחשבת ת"ל מבה [1] וי"ל דה"ק בשבת פטור אף על פי שנהנה משום מלאכת מחשבת [2] ועי"ל מתעסק דפטור הכתוב מבה התם היינו כדמפרש התם לרבא משכחת לה כגון שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר דהיינו ונמצא שהוא מחובר דנעשית מחשבתו דאי מחובר אחר אפילו היכא דנתכוין למחובר פטור דומיא דנתכוין לכבות זה וכבה זה דפטרינן התם בההיא פירקא (דף כ.) ולאביי משכחת לה כגון דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר כלומר ונמצא שהוא מחובר דכל כה"ג מלאכת מחשבת היא ולא מיפטר אלא מבה אבל מתעסק דשמואל דפטור משום מלאכת מחשבת היינו במתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דלא נעשית מחשבתו והא דקאמר התם אהא דמוקי אשר חטא בה פרט למתעסק מתעסק דמאי אי דחלבים ועריות חייב שכן נהנה אלא דשבת פטור דאמר שמואל המתעסק וכו' משמע דשמואל איירי כהאי גוונא במתעסק לא מייתי דשמואל אלא משום חלבים ועריות דלא מיתוקם ביה קרא.

ב. שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן ח

על שאילתו מי שאינו יודע שזהו מלאכת איסור אם מחוייבים להפרישו.

בפרק כיצד הרגל (דף כ"ו ע"ב) אמר רבה היתה אכן מונחת בחיקו וכו' לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, וקשיא לי הא בתוס' בשבת פרק כלל גדול (דף ע"ב) ד"ה נתכוון וכו' ותמצית דבריהם דבנתכוין לחתוך תלוש היינו שהיה סבור שהוא תלוש והיה מחובר מקרי נעשה מחשבתו, אלא דפטור מטעם אחר מקרא דאשר חטא בה פרט למתעסק, וזהו בכל אסורים דאם סבר בהמה זו חולין והיתה קדשים ושחטה בחוץ דפטור, ואם נתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר ככה"ג בעלמא חייב, דאם נתכוין לשחוט בהמת קדשים זו בחוץ ושחט בהמת קדשים אחר בחוץ חייב, אבל בשבת פטור דלא נעשה מחשבתו שלא רצה לחתוך זה ע"ש. א"כ הכא דהיה האבן בחיקו ולא ידע מזה דחשב דאינו עושה כלל מלאכה, בלא טעמא דמלאכת מחשבת פטור דלא גרע מקסבר שהוא תלוש ונמצא מחובר. ואף דבאמת ג"כ לא נעשית מחשבתו דהא לא רצה כלל בנפילת האבן, מ"מ הא ל"צ לטעמא דמלאכת מחשבת, דאפילו בעלמא פטור מטעם מתעסק. ועיי' מהרש"א סנהדרין (דף ס"ב ע"ב) דלר"י לא דרשינן בה פרט למתעסק לקסבר שהוא היתר והיה איסור כיון דהשגגה בחתיכה זו חייב, וכן בשבת דבכה"ג דעסק בחתיכה זו דהוי מלאכת מחשבת דנעשית מחשבתו. אבל זהו תמוה דא"כ אביי ורבא דפליגי בנתכוון לחתוך תלוש וחתך מחובר, וכי אולא הכל שלא אליבא דהלכתא, ועיי' ברש"י כריתות פרק ספק אכל (דף י"ט ע"א) במתני' דמשמע דר"י דדריש תרתי דבה קאי על החטא ועל הידיעה, ועיי'.

ונ"ל דבר חדש דמה דממעטינן מאשר חטא בה פרט למתעסק, לא דמתעסק לא נעשית העבירה כלל אלא דמקרי עבירה בשוגג, ואך בשוגג כהאי ממעטינן מאשר חטא בה דפטור מקרבן אבל מ"מ מקרי שגגת איסור, אבל מה דממעטינן מטעם דמלאכת מחשבת אסרה תורה היכא דליכא מלאכת מחשבת אינו בכלל מלאכה ולא נעשה העבירה כלל.

א"כ י"ל דמש"ה נקט בסוגיין מטעם מלאכת מחשבת היינו ד"ל מה דאמרין לענין נזקין חייב לענין שבת פטור, היינו לומר דאם הנפילה מחיקו היה בשבת חייב לשלם הנזק ופטור משום שבת, דלא אמרינן ביה קלב"מ כדי חייבי מיתות שוגגין כיון דלא היתה מלאכת שבת, לא נעשה כלל מלאכת שבת, אלא דאלו אתרו ביה והיה יודע שהאבן בחיקו אז היתה נקראת מלאכה ואם ה' מודיעים אותו מהאבן בחיקו ולא אתרו בו אז היו בכלל חייבי מיתות שוגגין אבל עתה כיון דלא ידע מהאבן שבחיקו, לא נעשה המלאכה ולא מקרי חייבי מיתות שוגגין, אבל בלאו טעמא דבעי מלאכת מחשבת אלא מטעם מתעסק דפטור גם בשאר אסורים, היינו גם מחטא, אבל מ"מ מקרי מלאכה, והוי שגגת מלאכה בלא חיוב חטאת והיה פטור מלשלם הנזק, דהוי חייבי מיתות שוגגין ודוק.

וראייתי לידידי בעל חוות דעת בספרו מקור חיים (בסי' תל"א) הקשה בלא ידע שחמץ בביתו אמאי נקטו הפוסקים דהוי שגגת עבירה, הא הוא מתעסק דלא ידע כלל דחמץ בביתו, ונדחק לחלק בין עבירה שיש בה מעשה לאין בה מעשה.

ולענ"ד עיקר דמתעסק מקרי ג"כ עבירה, אלא דלא חייבה התורה חטאת עליו.

וחשבתי להביא ראיה ממה דאמרין ברכות, (דף יט) המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק ופסקינן (וכ"ה בש"ע) דאם הוא א"י = אינו יודע = שיש כלאים ואחר רואהו צריך להגיד לו אפילו בשוק לפושטו, ואמאי הא כיון דא"י שבבגדו כלאים, הוי מתעסק וליכא איסור דאורייתא ומותר משום כבוד הבריות, אלא ע"כ דמתעסק הוי ג"כ איסור דאורייתא, אלא דלא חייבה תורה קרבן עליו.

אמנם יש לדחות, דכלאים דהאיסור הנאת חימום הוי כמו חלבים ועריות דמתעסק חייב, אך מ"מ העיקר נ"ל כמ"ש. ובה מוכן לי דברי תוס' פ"ק דשבת (דף י"א ד"ה שמא ישכח ויצא) אליבא דרבא וכו' מבואר מדבריהם דלאביי דגור גזירה לגזירה היה ניהא דמתעסק הוא עכ"פ דרבנן, ובפשטו תמוה איך שייך דיאסרו חז"ל מתעסק הא לא ידע שעושה כן ולאיהו ענין יאסרו חכמים לעשות כן, הא כיון דלא ידע כלל שעושה מלאכה זו דחשב שהוא תלוש לא ידע כלל שיש עליו איסור דרבנן. ולפי הנ"ל דמתעסק הוי ככל מילי עבירה אלא דמקרי שגגת עבירה, ובכה"ג גוה"כ = גזירת הכתוב = לפטרו מחטא אבל עבירה יש כאן אלא דמ"מ בשבת כיון דלא ידע מהחט לא מקרי מלאכת שבת, [ומה"ט נקטו בדבריהם מלאכת שבת ולא נקטו מתעסק, דמצד מתעסק היה מלאכה דאורייתא, רק מטעם מלאכת מחשבת הוא דרבנן]

ובזה שפיר כתבו דלאביי היה נוחא דאסור מדרבנן, היינו דרבנן אמרו אף בלא מלאכת מחשבת הוי מלאכה דרבנן לענין מלאכה שא"צ לגופה וכדומה, וא"כ גם זו דלא ידע מהמחט מצד מלאכת מחשבת הוי מלאכה דרבנן, וממילא אף דהוא מתעסק הוי שגגת מלאכה דרבנן, ודוק.

נפקא מינה עוד לדינא במה דקיי"ל דמצווה על שביתת עבדו. דאם רואה עבדו שרוצה לקצור תבואה ממחומר והעבד אמר שרוצה לקצור זה התלוש והרב ידע שהוא מחומר דאם מתעסק לא הוי מלאכה כלל לא שייך בזה שביתת עבדו דהא העבד אינו עושה מלאכה כיון דחושב שהוא תלוש ואין רבו עובר משום שביתת עבדו, אבל אם מתעסק הוי שגגת עבירה כיון דהרב ידע שהוא מחומר יש בו משום שביתת עבדו דהא מלאכת מחשבת מקרי כיון דנעשה מחשבתו של עבד לקצורו אלא דפטור משום מתעסק כמ"ש התוס' שבת (דף ע"ב) שהבאנו בתחלת דברינו וכיון דמתעסק הוי שגגת עבירה יש בזה משום שביתת עבדו. ידידו עקיבא גינז מא"ש.

ג. רשימות שיעורים

האם מתעסק הוי פטור מחיוב קרבן או הפקעת מעשה העבירה

והנה עיין בשו"ת הגרע"א זצ"ל (מהדורא קמא סימן ח') שהעלה דבשבת הפטור של מתעסק הוי הפקעה של מעשה העבירה דלא הוי מלאכת מחשבת ואינה רק פטור מקרבן, משא"כ דין מתעסק בכהת"כ דילפינן מ"אשר חטא בה" לא הוי הפקעה של מעשה העבירה אלא דין מסוים דפטור מקרבן. ונפ"מ לענין דין קלבד"מ אליבא דתנא דבי חזקיה דס"ל דחייבי מיתת שוגגין פטורין מתשלומין מדין קלבד"מ, די"ל דהיינו רק באופן שחל מעשה עבירה דאזי חל דין קלבד"מ, משא"כ באופן דליכא מעשה עבירה כלל וכגון במתעסק בשבת ונתחייב ממון באותה שעה י"ל דאף לתנא דבי חזקיה ליכא דין קלבד"מ, ומשו"ה נקטה הגמ' דפטור משום מלאכת מחשבת דמשו"ה לא הוי מעשה עבירה כלל, ונפ"מ לענין קלבד"מ.

ומאידך הגר"ח זצ"ל הסתייג מסברת הגרע"א זצ"ל, ונקט שבכהת"כ המתעסק אינו נחשב למעשה עבירה כלל. והגר"ח זצ"ל הביא ראיה לזה מהדין שהמתעסק במצוות לא יצא (עיין במס' ר"ה דף כח: לענין שופר) ואם נימא דהמתעסק אינו אלא פטור עונשין (וכסברת הגרע"א זצ"ל) צ"ע למה יחול דין מתעסק לגבי קיום מצוות. אלא מוכח שהמתעסק אינו מעשה גברא כלל, ולכן כשם שהמתעסק לא עשה מעשה עבירה, כמו"כ לא עשה מעשה מצוה, ומשו"ה קיי"ל שהמתעסק במצוות לא יצא יד"ח.

ד. קובץ שעורים פסחים אות רטו

רטו) [דף קיד ע"ב] בהשגות הראב"ד על בעל המאור שיליה פסחים כתב, **דשאני מצות אכילה, משאר מצות דצ"כ משום דנהנה, דאמרינן, דמתעסק בחלבים חייב שכן נהנה, ומזה נראה דמתעסק בכל האיסורין מותר,**

ולא כמ"ש להסתפק בשו"ת הגרע"א, דאינו אלא לענין לפטור מקרבן, דבשלמא אי מתעסק בכל האיסורין שרי לגמרי, ובחלב אסור מטעמא דנהנה, שייך ללמוד מצות מאיסורין, כמו דבאיסורין מתעסק אינו איסור ומ"מ בחלב אסור מטעמא דנהנה, ה"נ במצות מתעסק אינה מצוה ובאכילה הוי מצוה, אבל אם מתעסק אינו אלא גזה"כ לפטור מקרבן ואיסור הוא, אינו שייך כלל ללמוד מזה לענין מצות.

ה. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת כריתות דף יט עמוד ב

אי לגבי מצוות צריכות כוונה סגי בהנאה

המתעסק בחבלים ועריות חייב שכן נהנה. פ' דבחבלים ועריות אין האיסור לעשות מעשה, כי אם ההנאה עצמה, והרי נהנה. משא"כ במלאכת שבת העבירה היא המעשה, וכיון שהיה מתעסק במעשה א"א לחייבו. והנה הר"ן (ר"ה דף כ"ח) כתב לבאר דבמצות אכילת מצה אין צריך כוונה, אע"ג דבעלמא קיי"ל דמצוות צריכות כוונה, משום שנהנה מן האכילה. והדברים צל"ע, דבשלמא לענין פטור מתעסק, שהוא מטעם דכל שחסר בכוונה העשיה חסר בהתייחסות המעשה אליו, שפיר אמרינן דבמקום שהאיסור אינו תלוי במעשה כי אם בהנאה מחייבין ליה משום דסוף סוף נהנה. משא"כ לענין הא דמצוות צריכות כוונה, אין זה תנאי בעצם העשיה כי אם דין נוסף דבעינן שיעשה את המעשה עם כוונה, וכדילפינן מקרא ד"לעבדו בכל לבבכם", ומה יתן ומה יוסיף סברת שכן נהנה, הרי למעשה חסרה לו כוונה המעכבת לצאת ידי חובת המצוה. (ועי"ע מש"כ בהערות ר"ה כ"ח ע"ב כ"ט ע"א)

ו. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת כריתות דף יט עמוד ב

בגדר פטור מתעסק בשבת וכשנקרע העירוב בשב"ק

והנה ידועים דברי הרע"א (שו"ת סי' ח') בגדר פטור מתעסק. דאיתא בב"ק (כ"ו ב) היתה אבן מונחת לו בחיקו וכו' לענין שבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה. והקשה הרע"א דכיון דשבת שהיתה האבן מונחת לו בחיקו, תיפוק ליה דפטור מחמת דין מתעסק של כל התורה כולה. ומחדש הרע"א דדין מתעסק הנלמד מ"אשר חטא בה" אינו אלא פטור מקרבן, אבל מ"מ מיקרי שגגת איסור, אבל מה דממעטינן מטעם מלאכת מחשבת, אינו בכלל מלאכה ולא נעשתה העבירה כלל.

ונפ"מ לדין קלב"מ, דאי משום דין מתעסק של כל התורה, אכתי מיקרי חייבי מיתות שוגגין ופטור, אבל במקום שיש גם חסרון של מלאכת מחשבת, לא מיקרי כלל מלאכה ולא שייך לפוטרו מדין קלב"מ.

ועוד נפ"מ לדין שביבת עבדו, שאם רואה האדון את עבדו שרוצה להגביה תבואה מן המחבר, והעבד סבור שהוא מן התלוש, כיון שככה"ג חשיב שפיר מלאכת מחשבת (אליבא דתוס'). ואין כאן פטור אלא מדין מתעסק של כל התורה, ואף דפטור מקרבן מ"מ אכתי חשיב מלאכה דאורייתא, ממילא חייב האדון להפריש את עבדו מלעשות מלאכה בשבת.

והנה איתא בפרק כלל גדול (שבת ע"ג א) כסבור רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים פטור משום דחשיב מתעסק (אליבא דרבא דקיי"ל כוותיה). ולפ"ז אם נקרע העירוב, ואחז לא ידע מזה ומטלטל משום דסבור שזה רשות היחיד, אליבא דרע"א צריך להודיעו לאפרושיה מאיסורא, דאע"ג דחשיב מתעסק מ"מ עבירה איכא. ולהחולקים על רע"א לכאורה א"צ להודיעו. (ועי"מ מ"ש הערות שבועות י"ט ע"א).

ז. דף על הדף מסכת סנהדרין דף סב עמוד ב

בגמ': מתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה.

בשו"ת אחיעזר (ג, פב) הקשה, מאחר שיש איסור ספיה לקטנים בכל איסורים שבתורה, למה הוצרכה התורה בשבת לצוות על איסור מלאכה בקטן, שנאמר (שמות כ, י) 'ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך'. [ועיין שו"ת ח' הרי"ם סי' ג'] [1] והביא שבאמרי בינה תירץ, דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, וקטן אין לו מחשבה, ואם כן אינו מתכוין למלאכה, ולכן אילו התורה לא היתה כותבת איסור מיוחד בשבת, לא היינו יכולים ללמוד משרצים, כיון ששם יש איסור גם אם אוכל הקטן ללא כוונה. אמנם בשבת בשעה שעושה על דעת אביו, על ידי מחשבת אביו נקרא מלאכת מחשבת ומתחייב.

[2] והגאון ר"ח מבריסק תירץ, שמכיון שאיסור שבת חמור הוא משאר איסורים, כמו שאמרו לעיל (ו, א) 'שאני לאוי דשבת דחמיר', והמחלל שבת חמור הוא כאילו עובד עבודה זרה, על כן באה התורה לרבות כאן את מעשה הקטן בשבת לאיסור, להשמיענו שאינו כשאר איסור ספיה לקטן שבכל התורה כולה, אלא באיסור שבת בשעה שהבן עובר, נחשב שהאב בעצמו עבר על איסור שבת החמור.

קהלות

שבת סימן לג

יעקב

צה

בין שניהם ציחד ועל שניהם יש ידיעה שהטא
אי מכן ואכתי ל"ט, ושוב העירני בני מוהר"ה
שליט"א, שכזאת מצואר בשטמ"ק כריתות
בהשמות לדף כ"ב ע"ב אות כ"ג ועיין
מש"כ צדכ צמ"י צקה"י שצעות סימן ד.

סימן לד

בענין מתעסק

שבת דף ע"ב ב' פלוגתא דאבוי ורבא
בנחכין לחתוך את החלש וחתך את
המחזר אי נחשז מתעסק ופירשו החוס'
דמיירי שנתכין לאותה חתיכה שעסוק בה
אלא שהי סבור שהוא חלש וכו' חתיכה
דחתיכה, ואיננה שהוא מחזר וזה הוי
מתעסק גרצא, וביינו מתעסק דכל החורה
כולה דילפינן לה מקרא דזה פרע למתעסק
בדמיונה ככריתות וכו' דשמואל דפטור
מטעם דלוינה מלאכה מתעסק מיירי שנתכין
לחתיכה איסור אלא שנתחלפו לו החתיכות,
ובתש"י רעק"א ז"ל סי' ח' הקשה דכיון
דנחכין לאותה חתיכה אלא שהיה סבור
שהיה יותר ונמלא שהיה איסור הוי מתעסק
דפטור בכל החורה כולה, אי"ב כימי משכח"ל
קרבן בטומאת מקדש וקדשיו בהעלם מקדש
והעלם קודש הו' הוי מתעסק ופטור כיון
דהי סבור שהוא חתיכה דחתיכה ויתירין
דמתעסק אינו פטור אלא מחטאת קבועה
ולא מקרבן עולה ויורד. ובספר מנחת צדק
הקשה מספ"ק דהוריות דל"א גיטא מציא
שעיר בטומאת מקדש וקדשיו דהיינו חטאת
קבועה, וקשה לדודי יפטור לגמרי מטעם
מתעסק.

עוד הקשה בגרעק"א ז"ל בתוספותיו
למשניות ס"פ ר"א דמילה לשיטה
בחוס' דכסבור שהוא חתיכה יותר ונמלא
איסור דהוי מתעסק דכל החורה מהא
דכריתות י"ט ע"ב דפרכין לשמואל דפטור

מתעסק דשבת [שנתכין לאיסור אלא
שנתחלפו החתיכות] מטעם מלאכה מתעסק
ואמאי צביו לו שתי תימקות אחד למול
בשבת ואחד למול אחר השבת ושבת ומל של
אחר השבת בשבת חייב, הו' הוי מתעסק,
ומשני הנה לחימקות הואיל ומקלקל בחצורה
חייב מתעסק נמי חייב, פי' כיון דמקלקל גם
כן לא הוי מלאכה מתעסק ואפי"ה חייבי
רחמנא בחובל, חייב נמי מתעסק אפי"פ
דליכא מלאכה מתעסק, וכו' צבכיה
דחימקות הו' איכא שני עיוני מתעסק דמלד
שנתכין לזה וזה לו זה הוי מתעסק דשבת
ומלד שנתכין לחתיכה [דלפי מהשנתו שזהו
שזמנו בשבת, היתירה הו'] ופגע באיסור
הוי מתעסק דכל החורה אי"ב מאי משני
הואיל ומקלקל חייב וכו' דזה מספיק רק שלא
לפטור מטעם מתעסק דשבת שהוא מטעם
מלאכה מתעסק, אבל אכתי לפטור מטעם
מתעסק דכל החורה דפטור היכא דמכין
לחיתור ונמלא איסור, וע"ש שחירץ דמילה
בשבת לא חשיב מלאכה היתר משום דשבת
אינה אלא דחוי ועכ"פ מלאכה הו'.

תו הקשה במנחת צדק שם מהא דפסחים
דע"ב שזחט צערצ פסח שחל בשבת,
שאר זכאים לשם פסח, דלא מפער אלא
מטעם טועה בדבר מצוה, ואמאי לא יפטור
מטעם מתעסק שהרי סבור שהוא היתר,
ובספר מנח"צ העלה דשנתכוין למעשה זו
שעושה אלא דסבור שהוא חתיכה דחתיכה
אין זה מתעסק אלא שוגג ודוקא נחכין
לחתוך את החלש וחתך את המחזר ולא
ידע כלל עלם כמעשה שעושה, שחתיכה חלש
לאו מלאכה היא דעיקר המלאכה היא
עקירה ופסיקת חיבורו מהקרקע וכו' אינו
יודע כלל מה שהוא עושה, אח"ד כמנח"צ,
וחילוק זה היה נכון מאד אלא דזה נסתר
מהא דמצואר צבוגיין דכסבור שומן ונמלא
חלב הוי מתעסק [ואינו חייב אלא משום
שכן נהגה] הרי דעושה ויודע מה שעושה
אלא שהיה סבור שהוא חתיכה היתר חשיב

ג"כ מתעסק ועל זה נדחק במנחת צדק
דכחם שאני לפי שאין טעם חלב ועם שומן
שור ע"ש, וזה אינו מספיק כלל דאטו
העצירה היא דוקא משום הרגשת טעם
של חלב, הרי אכילה אסרה תורה וכו'
נחכין לאכילה [ובכלל יש להסתפק אי
האיסור הוא מעשה האכילה או הנאה
האכילה וגםסתפקו בזה האחרונים ז"ל ועמ"כ
מזה צקה"י ח"ב סי' י"ט] וכבר כתב
בחזו"א דוריות סי' י"ד סק"ט דאין זה
מספיק כלל וע"ש מש"כ בזה.

והגלענ"ד בזה דבגדר הוא כך דכל דבר

שהאדם עושה מחמת טעות
ידיעה חשיב שוגג וכל שעושה מחמת טעות
רחי ועציעת עין זה נחשב מתעסק [ולדוגמא
מי שיש לו חוב על ראובן, ותובע את שמעון
הדבר חלוק, שאם עינו הטעות וסבור שגוף
זה הוא ראובן זהו מתעסק שהרי אינו יודע
עם מי יש לו עסק, אבל כשיודע שזהו שמעון
רק זכרנו הטעות וסבור ששמעון הוא
החייב לו, זהו שוגג, דעכ"פ יודע עם מי
הוא עסוק, ודכוותה בחימקות כשזמנו של
ראובן למול בשבת ושל שמעון אחר השבת
והוא מל את שמעון, יש חילוק בדבר צמח
הי טעותו שאם יודע ומכיר הוא שזהו
שמעון אלא שהיה סבור שזה הוא שזמנו
בשבת אין זה מתעסק אלא שוגג, אבל אם
עינו הטעות לחשוב שזהו ראובן, זהו מתעסק
דכל החורה, וכיון דאמרין במתני' דפרק
ר"א ושבת ומל את של אחר השבת בשבת
משמע שהי שכח וחשב שזהו שזמנו בשבת
אבל לא הי' טעות בהכרת החימקות [ולא
יפרשו החוספות כרש"י ז"ל שפירש דמיירי
שנתחלפו החימקות רק שטעה וחשב שזהו
שנריך למולו בשבת] ואם כן אין כאן
מתעסק דכל החורה כולה ואפי"ה גם
מתעסק דשבת אין כאן וי"ל מתעסק דשבת
יש כאן, כיון שמתכוין למעשה חיקון של
מצוה מילה, ולא עשה מה שנתכוין, וכו"ל
חסרון במלאכה מתעסק, ולא דמי לכל

הראש ז"ל אחי עלה מטעם חסרון כוונה דמשו"ה הוא דלא מחשבא מעשה עיי"ש ואכמ"ל].

ואמנם לומר דגם במתעסק בחלבים ועריות ליכא מעשה דגזרא, רק דחייב עזור בהנאה גרידא, משום שזכו עיקר החטא, תקשי דא"כ ביכי חייב חטאת בא לענין חטאת בעיני דוקא מעשה, דמה"ע ליכא קרבן צפסח ומילה לפי שאינו עושה מעשה ע"י תוס' לעיל ס"ט ד"ה מה, וכן מגדף פטור מקרבן מה"ע שאינו עושה מעשה כדחק צריש כריתות אלא ש"ל כדרך האחר"ד באופן אחר קלח ובייני דאע"פ דכל מתעסק לא חשיב מעשה דגזרא מ"מ היכא דנהנה מחשבא שפיר מעשה דכיון שהנהנה הוא האיסור הרי זה כעושה מעשה דרחמנא אחשבי להנאה מעשה כדאיתא בב"ק דף ל"ב דמה"ע האשה חייבת עיי"ש בתוספות ד"ה איכו ואפשר דגם איסורי אכילה כגון חלבים וכיו"צ נלמד מעריות דרחמנא אחשבי להנאה כמעשה, דכתיב ונכרתו הנפשות העושות, ולפי' גבי כל מתעסק נחשב כאילו נעשה הפעולה מאיליה, אצל במקום דנהנה נחשבת בהנאה כמעשה וכמו שנתבאר.

אמנם לפמ"ש"כ התוספות בסנהדרין דף ס"ב ד"ה להגבי צחירות הראשון דגם בשבת חייב מתעסק היכא דנהנה מהמלאכה ע"ש, א"א כלל לבאר בהאחר"ד שכתב משום דהאיסור הוא בהנאה והנאה איכא גם במתעסק א"י כמש"כ דרחמנא אחשבי להנאה איסור כמעשה, דהא בשבת ודאי שאין האסור כלל הנאתו, אלא גוף המלאכה הוא החטא רק שבמקרה דהתם חירע שנהנה ג"כ, והשתא אה"ל דגוף הפעולה נחשב כנעשית מאיליה כיון שהי מתעסק מה יועיל כאן לענין מלאכה בשבת מה שהנהנה נחשב כמעשה.

ולזאת נראה לבאר דבאמת גם מתעסק חשיב מעשה אלא שחסר הכוונה,

רק שמתוך עזיפת עין הכריע שזה שומן, דזה ממשב שפיר מתעסק דפטור בכל התורה ורק דחייב שכן נהנה ואחי שפיר הכל בטע"י, ואכתי הדברים לריכין בדיקה ועיון וכתבתי רק להעיר.

סימן לה

בענין מתעסק בחלבים ועריות

שכן נהנה

שבת דע"ג שגג בלא מחכיון בשאר מלוות ס"ד דסבור שומן הוא ואכלו וכו' דסבר רוק הוא ובלעו, וטעמא דבחלבים ועריות חייב מתעסק מצוהר בסנהדרין ובכריתות שכן נהנה וכדפירש"י ז"ל וראוי להבין מה יתרון לנהנה, על שאר עזירות, לחייבו אפי' מתעסק, וראיתי בספר אהו"ן דאורייתא כלל כ"ד ש"כ דיסוד ענין פטור דמתעסק משום דכל שלא נעשה מדעתו וכוונתו ה"ז נחשב כאילו נעשה ממילא ואין כאן מעשה האדם ע"ש שהאריך בזה ומשו"ה פטור, וכ"ז בשאר עזירות אצל בחלבים ועריות דנהנה, התם עיקר האיסור והבטחי נראה הוא בהנאה, והי דכיון שהיה מתעסק לא נחשב כאילו הוא עשה הפעולה דביאה ואכילה, הנאה מיכו הוה לי וכו' האיסור [ושם האריך שהנהנה הוא האיסור ולא הפעולה ועמ"ש"כ בטע"י בח"ב סי' י"ט ואכמ"ל] וכן ראיתי במאסף אהל תורה ח"ב סימן ג' שהאריך בגרמ"צ וסרמן ז"ל לבאר ענין שכן נהנה בדברי האחר"ד והבטיח סמוכין לא דכל שלא עשה בכוונה נחשב כאילו נעשה מאיליה מדברי הראש"ש ז"ל פ"ק דחולין ס"ח דנפלה סכין ושחטה פסול משום דהוי כנשחט בלא כה גזרא, לפי שלא נתכוין לעשות מעשה [ואף דו"ל דנפלה שאני דליכא באמת כה גזרא כלל, מ"מ

והתורה לא חייבה עבור מעשה בלא כוונה, ויכח דנהג נחשז הרגשה ההנאה בגופו ככוונה, שענין כוונה הוא השתתפות הנפש במעשה הגוף וגם הרגשה הנאה היא בנפש החיונית ונחשבת ככוונה, ולפי"ז אי"ש דגם בשבת שאין טעם בהנאה ענין האיסור, מ"מ כשהנהג חייב מתעסק, דעכ"פ הנחתו משוי לי כמתכוין, וכל פעור מתעסק הוא משום חסרון כוונה, ולפירוש זה מתבאר ענין שכן נהנה דמשום זה נחשז ככוונה ולפירוש הראשון מתבאר ענין שכן נהנה דמשום זה נחשז כמעשה.

והנה שמואל קאמר ברי"ה דף כ"ט בפאורו פרסיים ואכל מנה ולא דקסבר מלות אי"ל כוונה [היינו כוונה לשם מלוא] ובתב שם הר"ן ז"ל בשם הרא"ה ז"ל דדוקא כה"ג ולא שידוע הוא שעכשיו פסח וזו מנה אלא שלא נתכוין ללאת אצל כסבור חול הוא ואכל מנה או כסבור לאכול בשר ואכל מנה ודאי לא ולא דאם איתא [שגם כה"ג ילא] למ"ל למנקט בפאורו פרסיים וכו' עכ"ל וכן הובא במ"מ פ"ו ממנה ה"ג וכתב שדברי טעם הן, ומבואר דלענין מלות גם למ"ד שא"ל כוונה ללאת מ"מ מתעסק לא ילא אע"פ שנהנה, ולריך להבין מ"ש מאיסורין דנהנה חייב אפי' כשהוא מתעסק, והנה לדרך השני שכתבנו דכל דאויכא הנאה נחשבת ככוונה לכאורה ה"ג גבי מלות יש לו ללאת, דהא השתא קיימינן לשמואל דאי"ל כוונה ללאת רק כוונה המעשה צעין דלא ליבוי מתעסק, והא חזינן דהנאה ככוונה היינו עכ"פ ככוונה המעשה, אצל לדרך הראשון דכל מתעסק נחשז כמעשה מאילוי ואין כאן מעשה ידי וכן נהנה חייב משום דרחמנא אחשבי להנאה מעשה דכתיב ונכרתו הנפשות העושות שגם האשה חייבת כמש"כ לעיל, לפי"ז יש להסביר דבאמת צאיסורין חייב חטאת שוגג בלא כוונה ואי"ל רק שיכח מעשה אצל צמאות דעיי "כוונה" ל"ה ונהנה ככוונה ועוד דד"ז דרחמנא אחשבי להנאה

מעשה לא נאמר אלא צאיסורין ולא צמאות ולכן אפילו במקום שנהנה אחתי מעשה ליכא ולקיום המלוא צעין מעשה ידי ולא שיכח נעשה מאילוי.

ובפסחים דף ל"ג ע"ה אמרין חומר צמעילה מבשאר מלות שכן עשה צה שאינו מתכוין כמתכוין שאם נתכוין להתחמם בגזי חולין ונתחמם בגזי עולה מעל אי"ל הושיע ידו לטול חפץ וסך צממן של קודש מעל, והקשו האחרונים ז"ל מאי חומר הוא זה צמעילה, הלא נהנה ובכל התורה מתחייב מתעסק היכא שכן נהנה, ובספר מנחת ברוך סי' י"א תירץ דצמעילה הא צעין פגם ונהנה [וזלזל בדבר שאין בו פגם] ונהי דלענין נהנה נחשז שפיר עבירה גם כשהוא מתעסק מ"מ לענין הפגם הו"ל ככל איסורי תורה דמתעסק פעור ט"ש וכ"כ באור שמח פט"ו ממאכל"א ה"ד, וזה יתכן ע"ד הראשון שכתבנו צעין מתעסק דכיון דהאיסור הוא בהנאה רחמנא אחשבי כמעשה גם היכא שהוא לא עשה מעשה כלל וכ"ז לענין החטא דהנאה של מעילה, אצל עבור החטא דפגם, אין לחייבו דהא הו"ל כמעשה הפגם מאילוי ואין כאן מעשה לענין הפגם, אצל לדרך השני שכתבנו דמעשה איכא בכל מתעסק, רק שחסר כוונה, ויכח דנהנה אז הנחתו הוי ככוונה, לכאורה ה"ה לענין הפגם איכא כוונה כיון שעכ"פ נהנה וזהו כמתכוין למעשה זו, מיבוי אין מכ"ז הכרח דכבר כ' באר"ש שם ליישב הא דפסחים בפשיטות דדוקא בהנאה אכילה או עריות חייב מתעסק ולא בשאר הנאות וזה י"ל לשני הדרכים שכתבנו דכל שאינו הנאה אכילות או צמילות לא חשיבא כ"כ להיות נדון כמעשה ולא להחשז ככוונה.

והנה הר"ן ז"ל בפ"ג דרי"ה צמוגיא דמלות לריכות כוונה מבאר ש"י הרמב"ם ז"ל דצפ"צ משופר פסק דצעין כוונה שומע ומשמיע ללאת כר"י, וצפ"ו ממנה פסק כשמואל דכפאורו פרסיים ואכל מנה ולא

קהלות שבת ס

ומבאר הר"ן ז"ל דקסבר דלא נחלקו אמראי בזה, דצבל מלות ודאי לריכות כוונה [היינו כוונה ללאת לשיטת הרמב"ם ז"ל ועיי צע"מ ז"ל ומלחמות שם] ומנה שאני שכן נהנה, וזהו כוונה הגמרא אהא דיליף רבא מכפאורו פרסיים דאמר שמואל ילא דחוקט לשיר ילא פשיטא מה"ד החס אכול מנה אמר רחמנא והא אכיל אצל הכא מתעסק הוא, היינו דמנה שאני שכן נהנה, ול"ט גדול להבין סבבת הר"ן ז"ל דצין אס נפרש דמתעסק הוי כמעשה ממילא וכשהנהג נחשז מעשה, צין אי נפרש דכל מתעסק חסר כוונה ויכח דנהנה הנחתו ככוונה, מה ענין זה לדין מלות לריכות כוונה שהוא כוונה ללאת יד"ח מלוא להרמב"ם ז"ל, דנהנה אינו יכול לפעול אלא לדונה כמעשה, ואכתי אין כאן כוונה ללאת, ולדרך השני דנהנה הוא ככוונה היינו ככוונה למעשה זו שהרי הוא מרגיש בגופו, אצל פשיטא דלא הוי עכ"פ כוונה ללאת יד"ח ול"ט עובא [ודברי הרמב"ם ז"ל עלמו יש ליישב עפמ"ש"כ תר"י ז"ל ספיק דברכות דמלות דדיבור שאני דלריכין יותר כוונה עיי"ש וכ"כ הרמב"ם ז"ל צהלכות שופר ע"ש].

וההבדל לומר בדעת הר"ן ז"ל דיסוד ענין כוונה ללאת לשם מלוא הוא משום דצלא"ה הו"ל כמתעסק לגבי קיום המלוא כיון שנעשית דרך אגב לכוונה אחרת וממילא ה"י קיום המלוא, וכלל הוא בכל מתעסק דהיכא שנהנה מצעילין מעשיו אעפ"י שהוא מתעסק אך טעמא דמלאת קשה להסביר ול"ט.